

ANNE BEKÇİLİĞİ ÜZERİNE BİR DERLEME

Arzu AYDIN*, Güleycan AKGÖZ AKTAŞ**

ÖZET

Amaç: Araştırmalar çocuk gelişimi ve çocukların iyi oluşları için baba katılımının kritik derecede önemli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bazı anne davranışlarının baba-çocuk ilişkisini etkilediği ve baba katılımı üzerinde anne bekçiliğinin belirleyici bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bu derlemenin amaçlarından biri babanın çocuk bakımına katılımı ile ilişkili olarak anne bekçiliği davranışlarını tanımlamaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise anne bekçiliği ile ilişkili değişkenleri belirlemektir. **Yöntem:** Anne bekçiliği anahtar kelime olarak kullanılarak çeşitli veri tabanları taranmış ve çalışmanın amaçları doğrultusunda basılı makale ve tezler gözden geçirilmiştir. **Sonuçlar:** Yakın zamana kadar pek çok çalışmada anne bekçiliği, baba çocuk etkileşimini eleştirme ya da aile ile ilgili görevlerde annenin kontrol edici davranışları gibi olumsuz yönleriyle ele alınmıştır. Bununla birlikte diğer bazı araştırmalarda anne bekçiliği hem pozitif hem de negatif yönleriyle kavramsallaştırılmıştır. Yakın zamanlarda ise Puhlman ve Pasley (2013) aile sistemler kuramı ve feminist bakış açısından hareketle üç boyutlu yeni bir model önermiştir. Bu derlemede annenin geleneksel cinsiyet rollerine bağlılığı, ebeveynlerin bireysel özellikleri ve evlilik ilişkilerinin bekçilik davranışlarını yordayıcı değişkenler olduğu tartışılmıştır. Ayrıca anne bekçiliğini ölçmek üzere geliştirilmiş ölçekler tanıtılmıştır. **Tartışma:** Alan yazında anne bekçiliği ile ilgili çalışmaların sayısında dikkate değer bir artış olmakla birlikte, Türkiye’de yürütülen çalışmalar hali hazırda yetersiz görünmektedir. Sonraki çalışmalarda anne bekçiliğinin sadece baba-çocuk ilişkisine değil genel olarak aile sistemine etkilerinin incelenmesi kavramın anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Anne bekçiliği, baba katılımı, aile

SUMMARY: A REVIEW ON THE MATERNAL GATEKEEPING

Objective: Researches show paternal involvement is critical for development and psychological well-being of children. Furthermore, it has been thought that certain maternal behavior might be affecting the relationship of fathers with their children, and maternal gatekeeping might be regarded as a determinant over paternal involvement. One of the main objectives of this review was to identify maternal gatekeeping behavior with respect to its connection with paternal involvement in childcare. We have also aimed to determine variables related to maternal gatekeeping. **Method:** Various databases were searched by using maternal gatekeeping as the keyword and published articles and dissertations were reviewed in accordance with the objectives of the study. **Results:** Until recently, most studies have pointed out negative aspects of gatekeeping, such as mothers being critical of father-child interaction, or mothers exhibiting excessive control over family tasks. However, some other studies have conceptualized maternal gatekeeping with both positive and negative aspects. Recently, Puhlman and Pasley (2013) suggested a new three dimensional (control, encouragement, and discouragement) model that has stemmed from family systems theory and feminist perspective over maternal gatekeeping. In this review, mother’s commitment to traditional gender roles, individual characteristics of parents and quality of marital relationship were found to be significant variables that predicted maternal gatekeeping. In addition, scales developed with the intent to measure maternal gate keeping, were introduced. **Discussion:** Although number of studies in current literature about maternal gatekeeping has considerably increased in recent years, studies conducted in Turkey so far remain limited. Future studies that shall examine the effects of maternal gatekeeping on the family system as a whole, rather than how it affected the father-child relationship, might contribute to outline a better understanding of the concept.

Key Words: Maternal gatekeeping, paternal involvement, family

GİRİŞ

Babanın çocuk yetiştirme sürecindeki katkısının çocuk üzerinde olumlu sonuçları olduğuna dair pek çok çalışma yapılmıştır (Coltrane 1996,

Lamb ve ark. 1985). Ancak geleneksel cinsiyet rollerinin farklılaşmasına ve toplumsal bakış açısının giderek değişmesine rağmen; ailesel yapı içinde anneler halen çocuk bakımı ve ev işleri konusunda ilk akla gelenlerdir (MacDonald 2009). Bu durum araştırmacıları baba-ço-

*Mersin Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü - Mersin; arzuquay@hotmail.com

**Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Bornova-İzmir; glycnakgoz@gmail.com

çocuk ilişkisinde annelerin teşvik edici ya da ilişkiyi baltalayıcı bir rolü olup olmadığı sorusunu araştırmaya itmiştir (Puhlman ve Pasley 2013). Kimi çalışmalarda annelerin babalardan daha fazla katılım beklentisi içinde oldukları, kimilerinde ise kadınların daha fazlasını istemedikleri bildirilmektedir (Lamb ve ark. 1985). Poortman ve Van Der Lippe (2009) çocuk bakımının yanı sıra temizlik, yemek pişirme gibi evle ilgili görev dağılımında kadınların daha fazla sorumluluk aldıklarını bildirmektedir. Dahası kadınların bu görev dağılımından hoşlandıkları, işleri zevk alarak yerine getirdikleri; çünkü ev işlerinin erkekler tarafından daha zor öğrenildiğine ve kalitesiz yapıldığına inandıkları rapor edilmektedir. Sözü edilen bu araştırmanın yanı sıra başka çalışmalarda da annelerin eşlerinden çocuk bakımı konusunda daha fazla paylaşım istemedikleri bulgusuna rastlanmaktadır (Quinn ve Staines 1979). Buradan hareketle annelerin baba-çocuk ilişkisinde düzenleyici ya da 'bekçi' rolünü üstleniyor olabileceği düşünülmüş ve ilk olarak, annelerin babalar üzerindeki etkilerini ifade etmek için DeLuccie (1995) tarafından 'anne bekçiliği' (maternal gatekeeping) kavramı kullanılmıştır.

DeLuccie'nin (1995) ardından Allen ve Hawkins (1999) anne bekçiliğini bahçe metaforu ile açıklamışlardır: ev ve aile annenin kilitli kapıları olan, duvarlarla çevrili bahçesidir ve bu bahçenin içinde anne; belirlenmiş kurallara uygun şekilde bakım veren ebeveyn rolünü sürdürür. Aynı araştırmacılar anne bekçiliğini 'annenin, babayı kısıtlayan ve babanın ev işlerini öğrenmesine engel olan inanç ve tutumları' olarak da tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra bekçilik davranışları annenin kendisini çocuk bakımı konusunda birincil sorumlu olarak görmesi ve baba katılım gösterdiğinde de onun davranışlarını eleştirmesidir (Schoppe-Sullivan ve ark. 2008). Allen ve Hawkins'e göre (1999), 'anne bekçiliği' ya da 'bekçi annelik' iç içe geçmiş üç boyutta ifade edilmektedir: İlki, annenin kocasına kıyasla ev işleri ve çocuk bakımında daha çok sorumluluk aldığını ve bunları kocasından daha iyi yaptığını ifade eden 'standartlar ve sorumluluklar'; ikin-

cisi, annelik ve eşlik rolüyle çevresinden onay alma arzusunu tanımlayan 'annelik rolü onayı' ve sonuncusu ev işleri ile çocuk bakımı konusunda cinsiyet rolü ayrımlarına olan inancını anlatan 'ayrıştırılmış aile rolleri' boyutudur. Bu kavramsallaştırma, alandaki çalışmalar için bir temel oluşturmakla birlikte, anne bekçiliğinin erkek üzerindeki güçlü ve olumsuz etkilerine de vurgu yapmaktadır. 1990'ların sonlarından itibaren bu görüşe paralel olarak annelerin babalar üzerindeki kısıtlayıcı tutumlarının baba katılımını azalttığına dair çalışmalar yayımlanmaya başlamıştır. Örneğin, Fagan ve Barnett 2003 yılında yaptıkları bir çalışmada annelerin, babaları ev işlerinde olduğu kadar çocuklarıyla geçirdiği zamanla ilgili de kısıtladıkları ve babalar üzerinde kontrolcü davrandıklarını bildirmiştir. Bu çalışmadan sonra anne bekçiliği, 'babanın çocuk bakımı ve ev işleri konusunda, annenin izin verdiği sınırlar içerisinde, kontrollü olarak katılım sağlayıp var olabilmesi' şeklinde ifade edilmiştir. Dahası, anne bekçiliği kavramı 'annelerin babalara ev işleri konusunda gösterdiği kısıtlama' olmakla kalmayıp annenin 'çocuk bakımı ve sorumluluğu konusundaki olumsuz etkilerini' de ifade etmeye başlamıştır.

Öte yandan Walker ve McGraw (2000), kendilerinden önceki anne bekçiliği çalışmalarına yeni bir bakış açısı getirerek, bekçi anneliğin kısıtlayıcı olduğu kadar kolaylaştırıcı etkisinin de olabileceğini öne sürmüşlerdir. Böylece, ilk araştırmalarda babanın ev ve çocukla ilgili işlere gösterdiği katılımını kısıtlayıcı bir değişken olarak görülen anne bekçiliğinin aile yapısı içerisinde aslında olumlu etkileri de olabileceği düşünülmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım daha sonraları başka birçok araştırmacı tarafından da kabul görmüş (Puhlman ve Pasley 2011, Seery ve Crowley 2000, Van Egeren ve Hawkins 2004) ve anne bekçiliği olumlu ve olumsuz yanlarıyla daha geniş bir çerçevede ele alınmaya başlanmıştır.

Anne bekçiliğinin baba-çocuk ilişkisindeki olumlu işlevine örnek olabilecek çarpıcı bir ara-

tırma Roy ve Dyson (2005) tarafından cezaevindeki mahkum babalarla yapılmıştır. Niteliksel bir araştırma olan bu çalışmada babalar eşlerinin bekçilik davranışlarının (çoğunlukla kolaylaştırıcı türü) varlığı ve gerekliliğine dair beyanlarda bulunmuş, örneklemin %75'i eşlerinin bariyerlere rağmen çocuklarıyla etkileşimlerini cesaretlendirdiğini ifade etmişlerdir.

Olumlu yanıyla öne çıkarılan anne bekçiliğinin annelerden oluşan bir örnekleme de benzer sonuçlar içerdiği Sano, Richards ve Zvonkovic'in (2008) bulgularında görülmektedir. Bu çalışmada annelerin, bekçilik davranışlarını babaları durdurmak ve engellemek için değil, aksine onlara işin doğrusunu ve uygun yolunu gösterme niyetiyle yaptıkları bildirilmiştir. Böylelikle anne bekçiliği, 'baba davranışlarını düzenlemek amacı ile anneler tarafından sergilenen 'eleştirel 'ya da'onaylayıcı davranışlar' olarak görülmeye başlanmıştır. Dahası annelerin baba katılımına olan etkileri ebeveynler arasındaki önemli işbirliği mekanizmalarından biri olarak kabul görmüştür (Schoppe-Sullivan ve ark. 2008).

Annelerin baba katılımını kolaylaştırıcı ya da sınırlayıcı davranışları Schoppe-Sullivan ve arkadaşlarının (2015) yürüttükleri bir boylamsal çalışmada kapı açan (gateopening) ve kapı tutan (gateclosing) bekçilik davranışları olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada annenin kapı açan bekçilik davranışları; ebeveynlik konusunda babanın fikrini sorma, baba ve çocuğun birlikte yapabileceği etkinlikler planlama gibi cesaretlendirici davranışlar olarak belirtilmiştir. Kapı tutan bekçilik davranışları ise; babanın ebeveynliğini eleştirme, babanın çocuk bakımı ile ilgili tamamladığı bir işi yeniden yapma, ebeveyn olarak alınan kararlarda kontrolü elinde tutma gibi babanın cesaretini kıran davranışlar olarak ifade edilmiştir.

Anne bekçiliğini anlamamıza yardım eden kuralardan biri olan feminist görüş, ortak ebeveynlik (coparenting) ilişkisinin gelişimine ailedeki güç dengesizlikleri ve cinsiyet rollerine ilişkin yapının nasıl katkıda bulunduğunu açık-

lamaktadır (Allen ve Hawkins 1999). Bununla birlikte anne bekçiliği bireysel bir süreç olarak basitleştirilemez, diyalog bir yapıdır; annenin kendisinden ve eşinin çocuklarla nasıl etkileşim kuracağını düzenleme isteğinden kaynaklanmaktadır (Adamson 2010). Bu yaklaşıma paralel olarak Puhlman ve Pasley (2013) bekçi anneliği; eşlerin karşılıklı etkileşimiyle gelişen ve annenin kontrol edici, cesaretlendirici ya da cesaret kırıcı yöntemleri kullanarak, babanın çocuk bakımı ve çocukla ilişkisini düzenli, uygun ve tutarlı duruma getirme davranışları' olarak tanımlamaktadırlar. Kontrol edici bekçilik ile annenin aile işlevleri ve rol beklentileri ile ilgili karar verme süreçlerine liderlik etmesi kastedilmektedir. Cesaretlendirici bekçilik annenin çocuklara ve aileye katılım göstermesi için eşini desteklemesini ifade etmektedir. Cesaretlendirici olan; annelerin baba-çocuk arasındaki etkinlikleri kolaylaştırması, çocuk yetiştirme konularında babayla konuşması ve genel olarak babaya karşı olumlu tavrını övgüde bulunarak göstermesi beklenmektedir. Bu yaklaşımda araştırmacılar 'cesaretlendirme' ve 'kolaylaştırma' davranışlarını tek ve aynı davranış gibi ele almışlardır. Fagan ve Cherson (2017) ise bu iki olumlu bekçilik bileşeninin kavramsal olarak birbirlerinden farklı olduğunu ileri sürmektedirler. Araştırmacılara göre cesaretlendirme, annenin, ebeveynler olarak belirledikleri amaçlara ulaşmak için babanın gösterdiği çabayı desteklemesi şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer yandan kolaylaştırma ise; annenin, çocukla ilgili konularda eşinin katılımını arttırmaya yönelik girişimleri olarak ifade edilmektedir. Analiz sonuçlarının da araştırmacıların bu hipotezini desteklediği ve bu iki olumlu bekçilik bileşeninin ayrı yapılar olduğu görülmektedir. Puhlman ve Pasley'in (2013) üç bileşenli modeline göre anne bekçiliğinin cesaret kırıcı yönüyle kastedilen ise annenin babaya sınır koyması ve onu ebeveynlik etkileşimlerinin dışında tutmasıdır. Cesaret kırıcı annelerin babayı sık sık eleştiren, destekleyici olmaktan uzak hatta alaycı bir iletişim kuran ve babayla işbirliği yapmayan ebeveynler oldukları belirtilmektedir.

Anne Bekçiliği ve İlişkili Değişkenler

Anne bekçiliği ile ilgili alan yazında çoğunlukla aile çalışmalarından gelen ve özellikle de baba katılımı ile ilişkisine dayalı araştırma sonuçları dikkati çekmektedir. Bununla birlikte az sayıda araştırma da kişilik özellikleri, patoloji düzeyi gibi anneye ait özellikler, gerek annenin gerekse babanın bekçilik davranışını algılama biçimleri, beklentileri, cinsiyet rollerine dair tutumları konu edilmiştir.

Annenin Psikolojik İşlevselliği: Gaunt'un (2008), 'babaların aile içindeki işlere katılımını engelleyici anne girişimleri' olarak tanımladığı ve anne bekçiliğini yordayan anneye ait değişkenleri belirlemek için yaptığı çalışmasında anne bekçiliği; güç, benlik saygısı, kontrol ve otorite isteği gibi değişkenlerle ilişkili bulunmuştur. Gaunt (2008) aynı zamanda, düşük benlik saygılı, kaygı ve depresyonu yüksek, mükemmeliyetçi kişilik yapısıyla kontrolü elinde bulundurmak isteyen annelerin bekçi annelik yapma düzeylerini yüksek bulmuştur. Kulik ve Tsoref (2010) ise kontrol isteği ile bekçilik tutumları arasında anlamlı ilişki bulmadıklarını bildirmişlerdir. Bir diğer çalışmada Schoppe-Sullivan ve arkadaşları (2015) kaygı ve nörotisizm ölçeklerine dayalı olarak ölçtükleri annenin düşük psikolojik işlevselliği ile kapı tutucu davranışları arasında ilişki olduğunu bildirmişlerdir.

Annenin Geleneksel Cinsiyet Rollerine Bağlılığı: Kulik ve Tsoref (2010) annenin kontrol arzusu ve bekçilik tutumları ile bekçilik davranışı arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığını ancak geleneksel cinsiyet rollerine dair ideolojinin anne bekçiliğini, sosyoekonomik statü ve annenin baba katılımından duyduğu memnuniyete kıyasla daha güçlü bir biçimde yordadığını bildirmişlerdir. Gaunt (2008) ise kadınsı cinsiyet rollerine aşırı bağlı olup annelik rollerini abartan, çevresinden iyi anne olduğuna dair onay bekleyen annelerde bekçilik davranışının daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bunlara paralel olarak Meteyer ve Perry-Jenkins (2010) doğumdan

önceki süreçte her iki ebeveynin de cinsiyet rollerine bakışı eşitlikçi ise annenin doğumdan bir ay sonra daha az bekçilik davranışı olduğunu rapor etmişlerdir.

Geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen annelerin ev işleri ve çocuk bakımı konusunda kendilerini birincil sorumlu ve yetkin ebeveyn olarak göyerek babanın yeterliliğini küçümseme olasılıkları da akla gelmektedir. Hauser'e (2012) göre annelerin, eşlerinin çocuk bakımı konusundaki yeterliliklerine dair olumsuz inancı, baba-çocuk birlikteliğini kısıtlamakta ve etkileşime sınır koymaktadır. Kulik ve Tsoref (2010) ise anne, eşinin çocuk bakımından hoşnut olduğunda onun bakımla ilgili becerilerine daha fazla güveneceğini ve ona alan açmak isteyeceğini bir başka ifadeyle baba katılımını kolaylaştıracağını belirtmektedirler. Öte taraftan anneler sosyal normların ve yoğun annelik ideallerinin baskısı altında çocuk bakımı için eşlerinden ve diğer insanlardan yardım almaya karşı isteksiz olabilirler (Kilzer ve Pedersen 2011). McBride ve arkadaşları (2005) babaların ebeveynlik konusunda kendi sorumluluklarına dair algıları ile bunun çocuğa ulaşılabilirliği arasındaki ilişkiyi, annenin babalık rollerine ilişkin inançlarının düzenlediğini bildirmişlerdir. Şöyle ki; babanın kendini sorumluluk sahibi bir ebeveyn olarak algılaması yalnızca annenin babanın rolünü önemseydiği koşulda daha fazla baba katılımı ile ilişkili bulunmaktadır.

Geleneksel cinsiyet rollerine bağlılıkla yakından ilişkili olabilecek bir diğer değişken de dindarlıktır. Bilindiği gibi dini öğretiler özgün cinsiyet rollerine inancı ve çocuk yetiştirmeye dair beklentileri içermektedir (Mahoney 2005). Gaunt'un (2008) çalışmasında, daha dindar annelerin aile ile ilgili işleri eşleriyle paylaşmaya daha az yatkın oldukları bildirilmektedir. DeMaris, Mahoney ve Pargament (2011) bir çiftin dindarlık düzeyi fazla ise bebek bakımında cinsiyet rolü farklılıklarının daha fazla olduğunu, annelerin babalara kıyasla bebek bakımını daha çok üstlendiğini bildirmektedir. Bu çalışmaların aksi-

ne Schoppe-Sullivan ve arkadaşları (2015) daha dindar annelerin daha sıklıkla baba katılımına kapı açan davranışları olduğunu bildirmektedirler. Kapı tutucu davranışların ise ebeveynliğine dair mükemmeliyetçi beklentilere sahip, eşiyile ilişkisini daha dengesiz algılayan, kendi ebeveynlik becerilerine daha çok güvenen anneler tarafından yapıldığı bildirilmektedir.

Babanın Özellikleri: Anne bekçiliği ile ilgili kavramsallaştırmanın kökeninde 'Aile Sistemler Kuramı' yatmaktadır. Kurama göre aile dediğimiz yapı kendi içinde alt sistemlerden (baba-çocuk, anne-çocuk, anne-baba, anne-baba-çocuk gibi) oluşmaktadır ve alt sistemler birbirlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir (Fagan ve Cherson 2017). Bu yaklaşıma göre anne bekçiliğini belirleyen değişkenler arasında babaya ait özelliklerin ve davranışların da incelenmesi gerekmektedir (Walker ve McGraw 2000). Her ne kadar şimdiye kadar çok az sayıda araştırma yapılmış olsa da sonuçlar, babanın özellikleri ile anne bekçiliği arasında ilişki olduğuna işaret etmektedir. Örneğin Cannon ve arkadaşları (2008), babanın eşitlikçi bir bakış açısına sahip olması ile annenin baba katılımını kolaylaştırması arasında pozitif ilişki olduğunu bildirmektedirler. Bununla birlikte aynı çalışmada eşlerinin olumsuz duygulanımı yüksek olduğunda, annelerin katılımı daha az kolaylaştırdıkları da rapor edilmiştir. Schoppe-Sullivan ve arkadaşlarının (2015) yaptıkları boylamsal bir çalışmada hem anneye hem de babaya ait özelliklerin anne bekçiliği üzerindeki rolü araştırılmıştır. Sonuçta anne bekçiliğinin daha çok annelere ait değişkenler tarafından yordandığı bulunmuştur. Bu çalışmada babaya ait özellikler babanın ebeveynlik konusundaki özyeterliliği, psikolojik işlevselliği ve geleneksel tutumları olarak belirlenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde gebeliğin son üç ayında babaların ebeveynliğe ilişkin düşük özyeterliliği ile doğumdan üç ay sonra annenin kapı tutucu davranışları ilişkili bulunmuştur.

Ebeveynlerin Sosyo-demografik Özellikleri: Anne bekçiliğinin doğasını anlamaya yönelik

çalışmalar, annenin bekçilik davranışlarının bazı demografik değişkenlerle ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Gaunt 2008'deki çalışmasında; anne bekçiliğine neden olabilecek birçok değişken olduğu gibi; anne bekçiliği davranışlarının sonucu olabilecek bazı değişkenlerin de varlığına dikkat çekmiştir. Söz konusu çalışmada anne bekçiliği; düşük eğitim düzeyi, düşük gelir ve az çalışma saatleri ile ilişkili bulunmuştur. Babanın çocukla etkileşimini bozan anne davranışlarıyla en fazla ilişkili değişken olarak görülen eğitim düzeyi ve ailenin toplam geliri ile ilgili olarak, Kulik ve Tsoref'in 2010'daki çalışmasında da benzer sonuçlar ortaya çıkmış; eğitim düzeyi düşük annelerin baba katılımına olumsuz tepkiler verdiği kaydedilmiştir. Tu, Chang ve Kao (2014) ise annenin eğitim düzeyi ile çalışma saatleri arasında negatif yönde, eğitim düzeyi ile anne bekçiliğinin standartlar/sorumluluklar ve annelik rolü onayı boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulduklarını bildirmişlerdir.

Gaunt 2008'deki çalışmasında anne bekçiliğinin çocukların yaşı ile ilişkili olmadığını bulmuştur; ancak Puhlman ve Pasley (2013) 3-6 yaş arası çocukların anne ve babalarına uygulayarak geliştirdikleri Yenilenmiş Anne Bekçiliği Ölçeği'ni yayınladıkları çalışmalarında çocukların yaşlarının kısıtlılığı üzerinde durarak, gelecek çalışmalarda çocuk yaşına göre değişebilecek anne bekçiliği davranışları bulunabileceğini bildirmişlerdir.

Ülkemizde anne bekçiliğine ilişkin tek çalışmada Karabulut ve Şendil (2017), anne bekçilik davranışlarının (yalnızca babayı engelleyici davranışlar) annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmadığını ancak babaların eğitim düzeyi arttıkça anne bekçiliğine maruz kalma düzeylerinin de azaldığını bulmuşlardır. Bununla birlikte aynı çalışmada; ailenin ekonomik durumu, ebeveynlerin çalışma biçimleri (tam zamanlı, yarı zamanlı, evden çalışma, çalışmama) ve çocuk cinsiyeti anne bekçiliği ile ilişkili bulunmayan değişkenler olarak bildirilmiştir.

Evlilik İlişkisi: Aile Sistemler Kuramı'na göre ebeveynlerin evlilik ilişkisinin kalitesi, ebeveynliği ve ebeveyn-çocuk ilişkilerini etkilemektedir (Cox ve ark. 2001). DeLuccie'e (1995) göre ebeveynler arası çatışmanın fazla olması ve annenin evliliğiyle ilgili huzursuzluğu, onu çocuk bakımı konusunda baba ile işbirliği yapmaya isteksizleştirip baba katılımını azaltabilir. Bu iddiaya destek Schoppe-Sullivan ve arkadaşlarının (2008) çalışmasından gelmiştir. Söz konusu çalışmaya göre evlilik ilişkisini yetersiz bulan ve eşiyile işbirliği yapmayan annelerin, evlilik kalitesini ve babaların aile içindeki olumlu davranışlarını bozan bekçilik davranışları sergiledikleri bildirilmektedir.

Cummings ve arkadaşlarına (2010) göre evlilikte uyumsuzluk ya da çatışma söz konusu ise eşlerin bu duruma katkısının iyi anlaşılması gerekmektedir. Ancak genellikle evlilikteki uyumsuzluk diyadik bir yapı olarak görülmekte ve eşlerin bu çatışmadaki rolleri ya da katkıları ayrı ayrı ele alınmamaktadır. Stevenson ve arkadaşları (2014) ise yaptıkları bir boylamsal çalışmada, eşlerin her birinin evlilikteki sorunlu davranışlarını ayrı ayrı ölçerek evlilik uyumsuzluğu ve anne bekçiliği üzerindeki rolünü belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmacılar, sorunlu davranışlar daha çok babadan kaynaklandığında, annenin çocuklarını babanın düşmanca davranışlarından ve duygusal olarak ulaşamaz oluşundan korumak için daha çok bekçilik yapabileceğini ileri sürmüşlerdir. Fagan ve Barnett'in (2003) çalışmasında da, annenin eşini ebeveynlik konusunda yetersiz algıladığında bekçilik davranışlarını arttırdığı, evliliğinde eşinin sorunlu davranışlarına tepki olarak daha fazla bekçilik yaptığı bildirilmiştir.

Stevenson ve arkadaşları (2014), evlilikteki sorunlu davranışlarda annenin katkısı daha çok olduğunda da bekçilik davranışlarında artış olabileceğini, anneden babaya yönelmiş olan olumsuz davranışların Aile Sistemler Kuramı'nda sözü edilen 'yayıma' hipotezine göre ebeveyn alt sisteminden baba-çocuk alt sistemine bula-

şacağını belirtmektedirler. Sonuçta sözü geçen boylamsal çalışmada annenin evlilik problemlerinin annenin bekçilik davranışlarına, bekçilik davranışlarının da baba-çocuk etkileşimine etki ettiği ve bu ilişkide çocuğun cinsiyetinin, aile yapısı ya da ailenin etnik kökeninin düzenleyici bir değişken olmadığı bildirilmiştir.

Anne Bekçiliği Ölçekleri

Alanda en fazla kullanılan ölçek, Allen ve Hawkins'in (1999) geliştirdikleri anne bekçiliğini engelleyici yönüyle ölçmeyi amaçlayan Anne Bekçiliği Ölçeği (Maternal Gatekeeping Measure)'dir. Bu ölçek, ev işleri ve ailedeki rolere odaklanan maddelerin çoğunlukta olduğu, doğrudan ebeveynlik davranışlarını ölçen maddelerin ise hiç olmadığı ve çocuk bakımının da çok az madde ile araştırıldığı bir ölçektir.

Bir başka ölçme aracı ise Fagan ve Barnett (2003) tarafından geliştirilen ve annenin doğrudan baba çocuk ilişkisi üzerindeki davranışlarını inceleyen Anne Bekçiliği Ölçeği (Maternal Gatekeeping Scale) isimli ölçektir. Araştırmacılar söz konusu ölçeği, yalnızca babanın çocuk bakımına katılımına ilişkin maddelerden oluşturmuşlardır. Ancak bu ölçekte de annenin cesaretlendirici davranışları sorgulanmamaktadır. Ölçeğin ülkemiz için uyarlama çalışmaları ise Karabulut ve Şendil (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışmasında orijinal çalışmadan farklı olarak ölçek maddeleri annelere değil, maruz kaldıkları anne bekçiliği davranışını babaların gözünden değerlendirmek amacıyla maddelerin cümle yapıları uyarlanarak babalara uygulanmıştır.

Alanda anne bekçiliğinin gözlem verileri üzerinden değerlendirildiği ölçme yöntemleri de bulunmaktadır. Cannon ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimi gözlenmiş, annenin kontrol ve kolaylaştırıcı davranışları kodlanmıştır. Schoppe-Sullivan ve arkadaşlarının (2008) kullandığı Anne Bekçiliği Ölçeği ise Van Egeren ve Hawkins (2004) tarafından geliştirilen Ebeveynsel Düzenleme

Ölçeği'nin (Parental Regulation Inventory) maddeleri uyarlanarak oluşturulmuştur. Böylece ölçme aracı ile hem babanın anneden algıladığı bekçilik davranışları hem de annenin kendi yaptığı bekçilik davranışları değerlendirilmiştir. Söz konusu araçta anne bekçiliğinin cesaretlendirme ve eleştiri olarak iki gözlenen değişkeni (indikator) olduğu bildirilmiştir.

Anne bekçiliğine ilişkin en yeni araç Puhlman ve Pasley'in (2013) Yenilenmiş Anne Bekçiliği Ölçeği (Maternal Gatekeeping Scale–New)'dir. Ölçeğin kuramsal temelini oluşturan modelde anne bekçiliğini oluşturan üç boyut vardır: kontrol, teşvik ve engel. 'Kontrol' boyutu, özellikle aile içi karar alma süreçlerinde kullanılır ancak annenin kontrol boyutunda yüksek değer alması, onun baba çocuk ilişkisine olumlu ya da olumsuz etkide bulunduğunu ifade etmez. Bir diğer deyişle, karar alma durumlarında baskın olan ve baba üzerinde çok kontrol sağlayan bir annenin, baba katılımını düşürüp düşürmeyeceği, diğer boyutların varlığı ve kullanımı ile açıklanabilir. 'Teşvik' boyutunda anne, babayı destekleyen davranışlarda bulunur. Baba katılımına geniş alan sağlar ve baba çocuk etkileşimini kolaylaştırır. Ancak tıpkı kontrol boyutundaki gibi, teşvik edici olmayan bir anne, baba katılımını gereksiz bulan ve babanın katılımından hoşlanmayan bir anne gibi yorumlanmaz. Sadece, annenin baba-çocuk etkileşimini onaylamak ya da babaya olumlu geri bildirimler vererek onu desteklemekle ilgilenmediği düşünülebilir. 'Engel' boyutunda anne, babaya sınırlar koyar, baba çocuk ilişkisini ketter ve kısıtlar. Babanın davranışlarını desteklemez ve onunla çatışır. Bu boyutta annenin engelleyici tavırlarını göstermesi açıkça (davranıştan hoşlanmadığını doğrudan söylemesi gibi) ya da örtük biçimde (babanın çocukla etkileşimi sırasında, bu durumdan hoşlanmadığını belirten bir göz hareketi yapması gibi) olabilir (Puhlman ve Pasley 2013). Sözü geçen ölçek bu derlemenin ilk yazarının danışmanlığında yürütülen bir yüksek lisans tezi kapsamında dilimize çevrilmiş ve uyarlama çalışmaları yapılmıştır (Akgöz-Aktaş 2017).

SONUÇ

Toplumsal yapı ve aile sistemlerindeki değişimle birlikte babanın çocuk gelişimindeki yeri ve katkısı eskiye oranla çok daha fazla önemsenir hale gelmiştir. Konuya olan ilgi artışı ile birlikte baba katılımının çocukların davranışsal, sosyal ve bilişsel gelişimine dair olumlu etkilerini ortaya koyan çalışmalar (Cabrera ark. 2000, Montei-ro ve ark. 2010, Sarkadi ve ark. 2008, Torres ve ark. 2014) artmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra baba katılımının sadece çocukluktaki olumlu sonuçları değil, yetişkinlikte yaşam doyumu (Jinsook 2007) ve daha iyi kariyer özellikleri (Flouri ve Buchanan 2004) gibi uzun süreli etkileri de bildirilmektedir. Dahası baba katılımı boşanmış ailelerde de çocuğun olumlu gelişimsel özellikleriyle ilişkili bulunmaktadır. Çocuğundan ayrı yaşasa da katılım gösteren babaların çocuklarında daha az davranış problemi (Jackson 1999), daha iyi akademik başarı (Hawkins ve ark. 2007) ve sosyal yeterlilik düzeyi (Shybunko 1989) bildirilmektedir.

Anne bekçiliği ise ebeveynliğin baba yönüne odaklanan çalışmalarda, 'babanın çocuk ve aileye katılımına annenin davranışları aracılık ediyor olabilir mi' sorusundan ortaya çıkmış bir kavramdır. Çok kısa bir araştırma geçmişine sahip olmakla birlikte, kavramın ilk tanımlandığı yıllarda sınırlayıcılık, cesaret kırıcılık gibi olumsuz yönlerine vurgu yapılırken (Allen ve Hawkins 1999), bugün baba-çocuk etkileşimine ya da aile işlevselliğine olumlu katkısı da göz önüne alınarak çok bileşenli bir yapı (Puhlman ve Pasley 2013) olarak araştırıldığı söylenebilir.

Yapılan gözden geçirmede annenin bekçilik davranışlarının yordayıcısı olarak anne, baba ve evlilik ile ilişkili değişkenler olduğu görülmüştür. Bugüne değin yapılan az sayıdaki çalışmada anne ile ilgili değişkenlerden biri olan psikolojik işlevsellik ile patoloji düzeyi ve uyumu bozan kişilik özellikleri incelenmiştir. Annenin gelecekteki cinsiyet rollerine bağlılığı bir diğer anne değişkenidir ki annenin toplumsal cinsiyet ka-

lıplarına, normlara ve dini öğretilere bağlılığı bu çerçevede ele alınmaktadır. Babaların psikolojik işlevselliği, ebeveynlik becerileri açısından kendilerine dair algıları ve geleneksel tutumları babaya ait değişkenler olarak incelenmektedir. Evlilik değişkeni ise çatışma ya da evlilikteki uyumsuzluğun anne bekciliğini nasıl etkilediği ya da tam tersi anne bekciliğinin evlilik uyumuna olan etkileri açısından ele alınmaktadır.

Anne bekciliği dile getirildiği ilk günden bu yana tanımı giderek değişip boyutlandığı için tanımlamadaki değişime bağlı olarak ölçme araçlarının da çeşitlendiği anlaşılmaktadır. Bu ölçme araçlarından ikisinin uyarlanarak dilimize kazandırılmış olmasının (Karabulut ve Şendil 2017, Akgöz-Aktaş 2017) ülkemizde yürütülecek çalışmalar için önemli bir katkı olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte gözlem verilerine dayalı ölçme yöntemlerinin de alanda kullanıldığı görülmektedir.

Her ne kadar Aile Sistemler Kuramı ve feminist psikoloji gibi oldukça derinlikli kuramsal kaynaklardan beslenerek ortaya çıkmış olsa da; anne bekciliği, anlaşılacak için henüz görgül çalışmaların bulgularına önemli ölçüde muhtaç görünmektedir. Annenin bekcilik davranışlarının baba-çocuk ilişkisindeki rolüne ilişkin farklı kültürlerden, giderek daha fazla araştırma sonucu bildirilmektedir. Bununla birlikte Aile Sistemler yaklaşımını temel aldığımızda bir sistemde bekcilik tutum ve davranışları var ise, bu sistemin tüm parçalarının bundan etkilenebileceğini söylemek yanlış olmaz. Buradan hareketle annenin bekcilik davranışlarının çocuk tarafından nasıl algılandığı ve anne-çocuk ilişkisini nasıl etkilediği sorusuna yanıt bulmak üzere yapılmış tek çalışmanın Holmes ve arkadaşlarına (2013) ait olduğu görülmüştür. Bekcilik davranışının gerek yordayıcılarını belirlemek gerekse aile sistemindeki etkilerini çok yönlü araştırmak amacıyla planlanacak çalışmaların alandaki bilgi birikimini arttıracacağı anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra babanın çocuk yetiştirmedeki

katkılarının baba-çocuk ilişkisine olduğu kadar çocuğa, evlilik ilişkisine ve genel olarak ailenin işlevselliğine olumlu etkileri bilindiğinden, annenin bu ilişkiyi kolaylaştıran, cesaretlendiren davranışlarını geliştirmeye ve baba katılımını arttırmaya yönelik aile eğitimleri ve müdahalelere ihtiyaç olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Literatür incelendiğinde baba katılımının çocuktaki olumlu etkilerine değinen sınırlı sayıda çalışma olduğu, bununla birlikte baba katılımının eksik olması ile çocuğun psikopatolojisi arasındaki ilişkilere odaklanan çalışmaların son derece yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Sonraki çalışmalarda özellikle klinik grupta yetersiz baba katılımının psikopatoloji ile ilişkisi; katılımın türü, derecesi ve çocuk tarafından algılanışı gibi değişkenler dikkate alınarak incelenmelidir.

KAYNAKLAR

- Adamson K (2010) *Using identity theory to develop a mid-range model of parental gatekeeping and parenting behavior.* *J FamTheory Rev* 2:105-156.
- Akgöz-Aktaş G (2017) *Baba Katılımı ve Çocuk Uyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Anne Bekciliği ve Evlilik Uyumunun Etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Allen SM, Hawkins AJ (1999) *Maternal gatekeeping: mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work.* *J Marital Fam Ther* 61:199-212.
- Cabrera N, Tamis-LeMonda CS, Bradley RH ve ark. (2000) *Fatherhood in the twenty-first century.* *Child Dev* 71:127-136.
- Cannon EA, Schoppe-Sullivan SJ, Mangelsdorf SC ve ark. (2008) *Parent characteristics as antecedents of maternal gatekeeping and fathering behavior.* *Fam Process* 47:501-519.
- Coltrane S (1996) *Familyman: Fatherhood, Housework, and Gender Equity.* Oxford University Press, New York.
- Cox MJ, Paley B, Harter K (2001) *Interparental conflict and parent-child relationships.* *Interparental Conflict and Child Development: Theory, Research, and Applications içinde,* JH Grych, FD Fincham (ed) Cambridge University

Press, s:249-272.

Cummings EM, Merrilees CE, Ward-George M (2010) *Fathers, marriages and families. The Role of the Father in Child Development içinde*, ME Lamb (ed) NJ: Wiley, Hoboken, s:154-176.

De Luccie MF (1995) *Mothers as gatekeepers: A model of maternal mediators of father involvement*. J Genet Psychol 156:115-131.

De Maris A, Mahoney A, Pargament KI (2011) *Doing the scutwork of infant care: Does religiousness encourage father involvement?* J Marital Fam Ther 73:354-368.

Fagan J, Barnett M (2003) *The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement*. J Fam Iss 24:1020-1043.

Fagan J, Cherson M (2017) *Maternal gatekeeping: The associations among facilitation, encouragement, and low-income fathers' engagement with young children*. J Fam Iss 38:633-653.

Flouri E ve Buchanan A (2004) *Early father's and mother's involvement and child's later educational outcomes*. Br J Educ Psychol 74:141-153.

Gaunt R (2008) *Maternal gatekeeping: Antecedents and consequences*. J Fam Iss 29:373-395.

Hauser O (2012) *Pushing daddy away? A qualitative study of maternal gatekeeping*. Qualitative Soc Rev 8(1).

Hawkins DN, Amato PR ve King V (2007) *Nonresident father involvement and adolescent well being: Father effects or child effects?* Am Soc Rev 72:990-1010.

Holmes EK, Dunn KC, Harper J ve ark. (2013) *Mother knows best? Inhibitory maternal gatekeeping, psychological control, and the mother-adolescent relationship*. J Adolesc 36:91-101.

Jackson AP (1999) *The effects of nonresident father involvement on single black mothers and their young children*. Soc Work 44:156-166.

Jinsook S (2007) *The long-term influence of father involvement on emerging adults' psychological well-being*. Yayın-

lanmamış doktora tezi, The Florida State University College of Human Science.

Karabulut H, Şendil G (2017) *Annelik Bekçiliği Ölçeği'nin (ABÖ) Türkçe'ye Uyarlanması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 16:686-699.

Kilzer G, Pedersen DE (2011) *The division of child care among couples with young children: An empowerment model*. The Soc Sci J 48:345-355.

Kulik L, Tsoref H (2010) *The entrance to the maternal garden: Environmental and personal variables that explain maternal gatekeeping*. J Gend Stud 19:263-277.

Lamb ME, Pleck JH, Levine JA (1985) *The role of the father in child development. Advances in Clinical Child Psychology içinde*, ME Lamb (ed) Springer US, s:229-266.

MacDonald C (2009) *What's culture got to do with it? Mothering ideologies as barriers to gender equality. Gender equality: Transforming Family Divisions of Labor içinde*, JC Gornick, MK Meyers (ed), Verso Books, s:411-34.

Mahoney A (2005) *Religion and Conflict in Marital and Parent-Child Relationships*. J Soc Iss 61:689-706.

McBride BA, Brown G L, Bost KK ve ark. (2005) *Paternal identity, maternal gatekeeping, and father involvement*. Fam Rel 54:360-372.

Meteyer K, Perry-Jenkins M (2010) *Father involvement among working-class, dual-earner couples*. Fathering 8:379.

Monteiro L, Veríssimo M, Vaughn BE ve ark. (2010) *The organization of children's secure base behaviour in two-parent Portuguese families and father's participation in child-related activities*. Eur J Dev Psychol 7:545-560.

Poortman AR, Van der Lippe T (2009) *Attitudes toward housework and child care and the gendered division of labor*. J Marital Fam Ther 71:526-541.

Puhlman DJ, Pasley K (2013) *Rethinking maternal gatekeeping*. J Fam Theor Rev 5:176-193.

Quinn RP, Staines GL (1979) *The 1977 Quality of Employment Survey: Descriptive Statistics, with Comparison Data from The 1969-70 and The 1972-73 surveys*. Survey Research Center, Institute for Social Research,

AYDIN VE AKGÖZ AKTAŞ

University of Michigan.

Roy KM, Dyson OL (2005) *Gatekeeping in context: Baby mama drama and the involvement of incarcerated fathers. Fathering* 3:289.

Sano Y, Richards LN, Zvonkovic AM (2008) *Are mothers really "gatekeepers" of children? Rural mothers' perceptions of nonresident fathers' involvement in low-income families. J Fam Iss* 29:1701-1723.

Sarkadi A, Kristiansson R, Oberklaid F ve Bremberg S (2008) *Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. Acta Paediatrica* 97:153-158.

Schoppe-Sullivan SJ, Altenburger LE, Lee MA ve ark. (2015) *Who are the gatekeepers? Predictors of maternal lgatekeeping. Parenting* 15:166-186.

Schoppe-Sullivan SJ, Brown GL, Cannon EA ve ark. (2008) *Maternal gatekeeping, coparenting quality, and fathering behavior in families with infants. J Fam Psychol* 22:389-398.

Seery BL, Crowley MS (2000) *Women's emotion work in*

the family: Relationship management and the process of building father-child relationships. J Fam Iss 21:100-127.

Shybunko E (1989) *Effects of post-divorce relationships on child adjustment. J Divorce* 12:299-313.

Stevenson MM, Fabricius WV, Cookston JT ve ark. (2014) *Marital problems, maternal gatekeeping attitudes, and father-child relationships in adolescence. Dev Psychol* 50:1208.

Torres N, Verissimo M, Monteiro L ve ark. (2014) *Domains of father involvement, social competence and problem behavior in preschool children. J Fam Stud* 20:188-203.

Tu YC, Chang JC, Kao TF (2014) *A study on the relationships between maternal gatekeeping and paternal involvement in Taiwan. Procedia Soc Behav Sci* 122:319-328.

Van Egeren LA, Hawkins DP (2004) *Coming to terms with coparenting: Implications of definition and measurement. J Adult Dev* 11:165-178.

Walker AJ, McGraw LA (2000) *Who is responsible for responsible fathering? J Marital Fam Ther* 62:563-569.